

LEKCIONÁŘ JANA AUGUSTY A JEHO ROLE V BRATRSKÉM SPORU O PERIKOPY

TABITA LANDOVÁ (Praha)¹

O Janu Augustovi je známo, že se v Jednotě bratrské pokoušel prosadit nový pořádek perikop pro nedělní a sváteční shromáždění, který by sledoval naukovou linii Apoštolského vyznání víry. Snad jej k tomu inspiroval německý reformátor Martin Luther, který ve své *Formula Missae* (1523) vyjádřil nespokojenost se starocírkevními evangelijními a epistolními perikopami. Ty podle něj obsahují příliš velké množství parenetických textů a málo textů pojednávajících o víře v Ježíše Krista. Luther dokonce vyjádřil požadavek na vytvoření řady nové,² sám jej však nikdy nerealizoval. Augusta na rozdíl od něj ano.

Kriticky se Augusta vyjádřil o praxi kázání na „mešné řeči Písem“, tzn. na tradiční starocírkevní perikopy, ve svém prakticko-teologickém spisu *Umění práce díla Páně služebného* (1550, tiskem 1560). Kazatelé podle jeho soudu příliš často přejímají hotové homiletické výklady a kázání někdejších i současných teologických autorit, místo aby v církvi zaznívalo kázání živého Slova. „Pravda víry, lásky a naděje spasitelná, spasení Boží v lidu působící, řídká se nachází jako zrno v smetech

¹ Studie byla vypracována v rámci činnosti „Univerzitního centra pro studium antické a středověké myšlenkové tradice“ při UK. Za cenné připomínky děkuji doc. Petru Voitovi.

² MARTIN LUTHER, *D. Martin Luthers Werke: kritische Gesamtausgabe*, XII, Weimar, Hermann Böhlau 1891, s. 209n.

a mezi plevami.⁴³ Augustův nový soubor biblických čtení měl v této věci zjednat nápravu a napomoci tomu, aby se předmětem kázání stala pravda Božího slova ve své plnosti. Jelikož tuto pravdu v celé její šíři zachycuje podle Augusty Apoštolské vyznání víry, stalo se právě ono linií pro výběr biblických čtení z proroků, evangelií a epištol pro služby Boží v průběhu celého církevního roku.⁴

Augustův soubor perikop se v Jednotě bratrské šířil nejprve v rukopisných opisech, jak dokládají bratrské *Dekrety*,⁵ později tiskem, jak nás o tom zpravuje Augustův spoluvězeň Jakub Bílek.⁶ Na základě jeho zmínky eviduje *Knihopis* pod č. 851 spis nazvaný *Register božských slov, nebo Register pořádný na celý rok [...] gruntovních řečí o každé pravdě*. Neregistruje u něj však žádný dochovaný exemplář. O vypracování souboru perikop se rovněž zmiňuje samotný Augusta ve svém *Registrum písní*, které se dochovalo v rukopise z roku 1558.⁷ V předmluvě této příručky, která obsahuje výběr písní pro nedělní a sváteční bohoslužby celého liturgického roku, odkazuje autor uživatele na její druhou část, rejstřík perikop.⁸

Domnívám se, že tímto Augustovým rejstříkem perikop může být spis, který *Knihopis* uvádí pod č. 14 768 jako *Registrum aneb zpráva co se kdy a o čem čísti má z Písem svatých ve dny Páně sváteční pořádně podle článků víry vyznání apoštolského a pravd jich celého roku v památkách Božích a Kristových skutkuov slavných*.⁹ Tento spis se za-

³ JAN AUGUSTA, *Umění práce díla Páně služebného. (Praktická teologie Jana Augusty)* [1560], (vyd.) FRANTIŠEK BEDNÁŘ, Praha, Královská česká společnost nauk 1941, s. 103, fol. 170n. Spis je anonymní. Augustovo autorství dokládá JOSEF TH. MÜLLER, *Geschichte der Böhmischen Brüder, II: 1528–1576*, Herrnhut, Missionsbuchhandlung 1922–1931, s. 294. Pojednává o něm také Bednář v úvodní studii k edici spisu (s. 22–27).

⁴ JAN AUGUSTA, *Umění práce*, s. 93, fol. 139n.

⁵ ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety Jednoty bratrské*, Praha, I. L. Kober 1865, s. 166.

⁶ JAKUB BÍLEK, *Jan Augusta v letech samoty 1548–1564*, (vyd.) FRANTIŠEK BEDNÁŘ, Praha, Jan Laichter 1942, s. 114.

⁷ *Registrum písní Bratří sjednocených obnovených u víře Apoštolské k zpívání přes celý rok při památkách každé milosti a pravdy víry Apoštolské*, 1558. Vídeň, Nationalbibliothek: Ms. 7452. O něm blíže viz ELIŠKA BATOVÁ, *Koncepce liturgického roku v hymnologické činnosti Jana Augusty*, in: Hudební věda 49, 2012, č. 1–2, s. 33–34.

⁸ STOV. JOSEF TH. MÜLLER, *Geschichte*, II, s. 306.

⁹ Název spisu je odvozen z explicitu.

choval v jediném exempláři pražské Národní knihovny pod signaturou 54 B 81. Jelikož se dochoval bez titulního listu, neznáme nakladatelské údaje. Argumentů pro Augustovo autorství, jak se pokusím ukázat v této studii, se však nabízí hned několik. Zajímavá zjištění nám přináší také bližší prozkoumání okolností vzniku rejstříku, místa a doby jeho tisku, původu užitého překladu a jeho homileticko-hermeneutických specifik. To vše nám umožňuje hlouběji nahlédnout do tzv. sporu o perikopy, který se v Jednotě bratrské vedl již od počátku 16. století. V neposlední řadě můžeme díky atribuci spisu Janu Augustovi prozkoumat míru recepce Augustových perikop v pozdějších bratrských postilách a rejstřících.

1. Popis tisku

Registrum, o němž se domníváme, že jeho původ je třeba hledat u Jana Augusty, je vtištěno v kvartovém formátu o rozsahu 398 listů. Chybí mu titulní list a celý arch A, který zřejmě obsahoval čtyři listy. Na nich se vedle impresy nacházela předmluva a jeden či dva biblické texty.¹⁰ Závěr tisku obsahuje explicit, vysázený vytrácející se sazbu, a pod ním několik typografických ozdůbek. Ty se ostatně objevují i na jiných místech spisu.¹¹ Nadpisy jsou vysázeny frakturou, textovým písmem je švabach. Menším písmem jsou vysázeny autorovy komentáře (rubriky), větším biblické texty. Začátky biblických oddílů jsou uváděny velkou ozdobnou iniciálou na bílém pozadí ve výši dvou až čtyř řádků. V některých případech se na místě iniciály nachází pouze její reprezentanta. Na spodním okraji stránek jsou vtištěny stránkové kustody a archové signatury (od „B“ až po „Eeeeiii“).

Rejstřík perikop předkládá starozákonní a novozákonní texty na neděle a svátky Páně celého církevního roku, včetně textů na střeďeční a páteční shromáždění v období postním. Svátky svatých – s výjimkou svátku sv. Štěpána a sv. Jana – zahrnuty nejsou. Biblické texty jsou uvedeny v plném znění, proto můžeme rejstřík plným právem označovat jako „lekcionář“. V samotné Jednotě se pro spis tohoto žánru ujal výraz „řeči Boží“.

¹⁰ Existenci předmluvy dokládá odkaz: „jakož o tom i v předmluvě zpráva položena jest“. (*Registrum aneb zpráva*, fol. BBbb3a.)

¹¹ V různých kombinacích je užíván trojlístek směřující doleva, vlnovka, dvojtečka, šesticípá hvězdička, lilie, koruna, křížek.

Struktura rejstříku a výběr perikop jsou určeny systematicko-chronologickou linií Apoštolského vyznání víry. Církevní rok díky tomu získává zcela originální strukturu (viz tabulku v příloze). Lze v něm rozlišit tři hlavní části podle trojiční struktury Kréda. V první části roku, kterou představuje šest neděl před adventem, resp. jednadvacátá až šestadvacátá neděle po Trojici, jsou biblické texty podřízeny prvnímu článku Apostolika o víře v Boha Otce. Ve druhé části roku, od adventu do velikonoce, sleduje výběr textů šest chronologicky postupujících článků o víře v Ježíše Krista. Ve třetí části roku, od seslání Ducha svatého do dvacáté neděle po Trojici, se vybrané texty vztahují k osmému až dvanáctému článku o víře v Ducha svatého, svatou církev obecnou a svatých obcování, hříchů odpuštění, těla z mrtvých vzkříšení a život věčný. K posledním dvěma článkům je připojen i závěr sedmého článku o Kristově příchodu k soudu. Výčet perikop tedy na rozdíl od jiných lekcionářů nezačíná první nedělí adventní, která v tradici Západní církve běžně platí jako začátek církevního roku, nýbrž již šestou nedělí před adventem. V pozadí tohoto kroku je patrná snaha sladit průběh církevního roku s Krédem tak, aby o velkých svátcích přišly na řadu odpovídající články víry.

Novou náplň získala šestá neděle před adventem, která se ocitla v čele nové perikopální řady. Podle informací dostupných z rejstříku se při ní měl konat akt obnovení a utvrzení víry. Při této příležitosti zaznělo na velkém shromáždění vedle biblických textů také Apoštolské, Nicejsko-cařihradské a Athanasiovo vyznání víry. Zda byla tato vyznání určena k předčítání knězem anebo k recitaci popř. zpěvu celým shromážděním, není z příslušné rubriky zcela jasné.¹²

Oddíly s texty na jednotlivé neděle popř. svátky mají jednotnou strukturu. Každé neděli popř. svátku je v krátké úvodní rubrice přiřazeno vlastní téma, jemuž je podřízen výběr biblických čtení. Jednotlivé perikopy jsou pak vždy uvedeny další rubrikou, která stručně shrnuje jejich hlavní myšlenku a souvislost s tématem neděle či svátku. Na každou běžnou neděli jsou vybrány obvykle dva až čtyři texty pro dopolední shromáždění „velké“ a dva až tři texty pro shromáždění „nešporní“. Ve svátečním období jsou připojeny další dva až tři texty pro shromáždění „ranní“, v některých případech i tzv. „druhé řeči“ (v adventu), příp. „třetí řeči“ (o velikonocích), a texty pro shromáždění „po obědích“ a „večerní“ (o velikonocích). Na jednu neděli popř. svátek tak celkem

¹² *Registrum aneb zpráva*, fol. B1b–B3b.

připadají čtyři až deset textů, na neděli velikonoční dokonce čtrnáct textů. Pro středeční a páteční shromáždění v období postu jsou obvykle uváděny dva texty.

Pokud jde o závěr církevního roku, autor lekcionáře počítá s tím, že v některých letech připadne na období po Trojici pouze třiadvacet nebo čtyřiadvacet nedělí. V těchto případech doporučuje vynechat osmnáctou, devatenáctou, příp. dvacátou neděli po Trojici a začít opět od začátku, tzn. od šesté neděle před adventem.

2. Bratrský původ spisu a jeho autorství

Původ *Registrum* v prostředí Jednoty bratrské můžeme poměrně přesvědčivě doložit pomocí tiskové chyby, kterou nacházíme v lekcionáři na dvou místech. Namísto výrazu „muži krvavci“, jímž překladatel žalmů tlumočí latinský výraz *viri sanguinum* („muži krve“), vysázel tiskař rejstříku výraz „muži krkavci“.¹³ Na snadnou záměnu obou slov upozornil posléze Jan Blahoslav ve své *Grammatice české*: „Někdo hloupý, slyše jmenovati krvavce na krkavce by myslil; jakož se tak nedávno jednomu přihodilo.“ V marginální poznámce pak doplňuje, že se tak stalo „t[omu] impressorovi, kterýž ty řeči Boží tiskl etc. viž tam v té knize.“¹⁴ Blahoslavův poukaz na výskyt tiskové chyby v „řečech Božích“, jimiž je nesporně míněn spis vydaný Jednotou, a nález této chyby v dochovaném *Registrum* lze chápat jako jeden z možných dokladů bratrské proveniencí spisu.

Pro určení autorství lekcionáře je pak stěžejní skutečnost, že předkládá novou řadu perikop, vytvořenou podle článků Apoštolského vyznání víry. Právě takový soubor perikop doporučuje k užívání bratrský biskup Jan Augusta ve svém spisu *Umění práce díla Páně služebného*.¹⁵ Svě-

¹³ Ž 54,24 (55,24) a Ž 58,3 (59,3) in: *Registrum aneb zpráva*, fol. BB1b a fol. EE3a.

¹⁴ JAN BLAHOŠLAV, *Grammatika česká Jana Blahoslava*, (vyd.) MIREK ČEJKA – DUŠAN ŠLOSAR – JANA NECHUTOVÁ, Brno, Masarykova univerzita 1991, fol. 173a, s. 176. Editoři *Grammatiky* v této souvislosti odkazují na Červenkův *Žaltář svatého Davida*. V něm však uvedenou tiskovou chybu nenalzáme.

¹⁵ „Jehož pravda [Božího slova – T. L.] ve všech částkách svezch zdržuje se a zavírá v kratičké Summě, u vyznání víry apoštolské, kteráž se od nás z řečí prorockých, evangelických a apoštolských (to jest ze všech Písem Božích celé Bibli) přes celý rok přisluhuje a přisluhovati má [...]“ (JAN AUGUSTA, *Umění práce*, s. 93, fol. 139n.)

dectví několika pramenů nadto dokládá, že Augusta sám vytvořil soubor perikop podle článků Kréda a pokoušel se o jeho prosazení ve své církvi.¹⁶

Dalším argumentem pro Augustovo autorství je vzájemná provázanost rejstříku perikop s druhým spisem, rejstříkem písní, jehož prokazatelným autorem je Augusta. V doslovu k rejstříku perikop autor uvádí, že končí „druhá stránka“ tohoto díla, a k vyhledání vhodných písní odkazuje své čtenáře na jeho první část, rejstřík písní, vydaný o rok dříve:

„A tak se dokonává stránka druhá Registrum tohoto aneb zprávy, co se kdy a o čem čísti má z Písem svatých ve dny Páně sváteční pořádně podlé článků víry vyznání Apoštolského a pravd jich celého roku v památkách Božích a Kristových skutkuov slavných mezi věrnými [...] Kdož pak chce dále věděti, co by sobě měl k tomu náležitě zpívati i jak se z těch svatých Písem k Božím chválám, modlitbám i poctám napomínati a vzbuzovati v mysli své, doptej se první stránky tohoto Registrum roku minulého vydané, na malém modum najdeš v ní to všecko, čímž budeš moci více v službě Boží a v pravém svěcení dne Páně svátečního pobožně zaměstknati a užitečně Písma svatá i písničky právě evanjelistské k chvále Boží zpívati.“¹⁷

Naopak v předmluvě k rejstříku písní upozorňuje autor na druhou část díla, rejstřík perikop. Vzhledem k této vzájemné provázanosti obou spisů se lze domnívat, že Augusta jakožto autor rejstříku písní je rovněž autorem rejstříku perikop. Tuto domněnku nevyvrací ani zdánlivý nesoulad mezi tvrzením autora v explicitu lekcionáře, že rejstřík písní byl „vydán“, a skutečností, že se tento rejstřík dochoval pouze v rukopise. Je totiž možné, že rejstřík písní byl později skutečně vytištěn a dochovaný rukopis z roku 1558 je původní předlohou díla.

Autorství Jana Augusty podírají také některé formulace v rubrikách, které prozrazují autorovu návaznost na duchovní dědictví Lukáše Pražského. K němu se Augusta navrátil – po určitém období inspirace luterstvím – roku 1546.¹⁸ Například v rubrice k textu o ustanovení večere Páně z *IK* 11, který se četl jedenáctou nedělí po Trojici, autor poznamenává, že text pojednává o přijímání těla a krve Kristovy „v bytu posvát-

¹⁶ JAKUB BÍLEK, *Jan Augusta*, s. 113. ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 166.

¹⁷ *Registrum aneb zpráva*, fol. EEee4a. Podobné odkazy na rejstřík písní se objevují také na jiných místech lekcionáře. (Srov. *Registrum aneb zpráva*, fol. S2a; fol. V2b.)

¹⁸ Srov. ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 164n.

ném“.¹⁹ Rozlišování Kristových bytů je přitom charakteristický prvek Lukášovy teologie. O správnosti s Lukášovými postoji svědčí pak především téma svátosti biřmování, které autor přiřadil k deváté neděli po Trojici.²⁰

Zatímco Lukáš podržel sedm svátostí, po jeho smrti byl počet svátostí v oficiálním učení Jednoty bratrské zúžen na dvě, křest a večeři Páně, a pouze tyto dvě svátosti jsou uváděny v bratrských konfesích od roku 1535. K nim je přičleněna služebnost klíčů Kristových.²¹ Augusta však ve svých spisech – pravděpodobně pod vlivem návratu k Lukášově teologii – často uvádí svátosti v tradičním počtu sedmi. Ve spisu *Umění práce díla Páně služebného* rozlišuje svátost, která se koná vodou (křest), chlebem a kalichem Páně (večeře Páně), vkládáním rukou (biřmování, pokání, svěcení kněží, svátost nemocných) a svátost manželství. Také se zde výslovně hlásí k liturgicko-teologické reformě svátostí, o kterou se pokusili jeho předchůdci v době vlády krále Vladislava, tzn. v době Lukáše Pražského.²²

Uvedené argumenty mluví podle mého názoru dostatečně průkazně ve prospěch atribuce dochovaného lekcionáře Janu Augustovi. On je původcem ústřední ideje, která určila základní strukturu rejstříku. Současně však musíme vzít v úvahu, že před sebou nemáme originální Augustův text, nýbrž text, který – jak doložíme později – byl pro tisk do určité míry upraven ze strany svých vydavatelů, bratrských starších v čele s biskupem Janem Černým. Do jaké míry úpravy vydavatelů ovlivnily výběr biblických textů či znění rubrik, lze určit jen stěží. Zjevně však – přestože byl Augusta provedenými úpravami velmi dotčen²³ –

¹⁹ *Registrum aneb zpráva*, fol. QQq3b.

²⁰ Tamtéž, fol. NNn4b.

²¹ Srov. *Počet z viery a z učenie křesťanského (...)*, [Mladá Boleslav] 1536, fol. 28a–33b. *Knihopis*, č. 1599. Praha, KNM: 37 B 21 přív. *CONFESSIO Fratrum Boemi-corum (...)*, s. l. 1561, fol. 68b–87a. *Knihopis*, č. 1601. Praha, KNM: 36 F 19. *CONFESSIO Fratrum Bohemorum (...)*, s. l. [Ivančice] 1564, fol. 53a–72a. *Knihopis*, č. 1602. Praha, KNM 36 F 20.

²² JAN AUGUSTA, *Umění práce*, s. 125n., fol. 243–246. Také ve spise *Pře Jana Augusty* uvádí autor vedle svátosti křtu a večeře Páně svátost „vzkládání rukou“, kterou může být míněno biřmování, pokání, svěcení kněží a svátost nemocných. Liturgickou součástí všech těchto služebností bylo totiž vzkládání rukou na hlavu toho, jemuž se svátost udělovala. (JAN AUGUSTA, *Pře Jana Augusty a kněžstva kališného* [...], s. l. 1543, fol. 35b a fol. 99b. *Knihopis*, č. 850. Praha, KNM: 37B 21.)

²³ JAKUB BÍLEK, *Jan Augusta*, s. 114. Tak tomu bylo také v případě úprav Augustových písní Janem Blahoslavem (tamt.).

zůstala zachována základní specifika jeho rejstříku: rozvržení témat jednotlivých nedělí a svátků podle článků Kréda a jim odpovídající výběr textů. Domnívám se proto, že dochovaný lekcionář můžeme právem označovat jako „Augustův“.

3. Okolnosti, doba a místo vzniku

Chceme-li popsat okolnosti vzniku Augustova lekcionáře, je třeba se zastavit u tzv. „sporu o perikopy“, který v Jednotě bratrské propukl již na počátku 16. století.²⁴ Můžeme v něm rozlišit dvě fáze.

Nejprve šlo o to, zda má být do bohoslužeb vůbec zavedeno čtení podle starocírkevních perikop. V prvních desetiletích existence Jednoty totiž probíhal výběr biblických textů pro kázání spíše volně, na základě momentálního vnuknutí Ducha a aktuální potřeby.²⁵ O zavedení starocírkevních perikop na neděle a svátky se na počátku 16. století zasloužil až bratrský biskup Lukáš Pražský. Musel se přitom vyrovnávat s nesouhlasnými názory, které argumentovaly tím, že perikopy představují dědictví papežské církve. Na to Lukáš reagoval tvrzením, že Jednota se nevymezuje vůči všemu, co se praktikuje v římské církvi, nýbrž pouze vůči tomu, co vede k modlářství a k hříchu. Tradiční perikopy rozhodně do této kategorie nespádají, proto je lze s dobrým svědomím užívat.²⁶ Usnesení rady starších z roku 1504 posléze upravilo vztah Jednoty vůči starocírkevním perikopám v tom smyslu, že věřící vůči nim zůstávají svobodní, neboť perikopy nepředstavují zákon, který by zavazoval lidská svědomí před Bohem. V odůvodněných případech je proto možné nahradit tradiční perikopy jiným, příhodnějším textem.²⁷

Postupem času se užívání starocírkevních perikop v Jednotě vžilo. Jejich soubor byl připojen ke dvěma vydáním českého překladu Nového zákona z bratrského prostředí, k tzv. Klaudyánovu *Novému zákonu* z ro-

²⁴ K průběhu sporu o perikopy v Jednotě bratrské viz také JOSEF TH. MÜLLER, *Geschichte*, II, s. 364–368; AMEDEO MOLNÁR (vyd.), *Českobratrská výchova před Komenským*, Praha, SPN 1956, s. 129–131; RUDOLF ŘÍČAN, *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha, Kalich 1957, s. 234; JOSEF SMOLÍK, *Bratr Jan Augusta*, Praha, Kalich 1984, s. 70–73.

²⁵ ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 166.

²⁶ Srov. *List B. Lukáše k mistru Havlovi do Ouště psaný l. 1502*, fol. 101a–101b; in: AMEDEO MOLNÁR (vyd.), *Českobratrská výchova*, s. 149n.

²⁷ ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 59.

ku 1518 a k vydání Lukáše Pražského z roku 1525. Bratrská konfese *Počet z viery a z učenie křesťanského* z roku 1535 pak hned ve svém prvním článku „O viere Písem svatých“ uvádí, že se v bratrských sborech a kostelích čtou „zvláště evangelia a epištoly podlé nařiezenie cierkve davniego“, tzn. podle tradičního souboru staré církve.²⁸

Druhou fází sporu o perikopy můžeme spatřovat v debatě, kterou rozproudil biskup Jednoty bratrské, Jan Augusta. Již v první polovině 40. let 16. stol. začal usilovat o to, aby se tradiční soustava perikop nahradila soustavou novou, kterou vypracoval na základě Apoštolského vyznání víry. Zřetel k Apostoliku měl garantovat věroučnou jednomyslnost Jednoty a chránit ji před vlivy cizích a škodlivých učení.²⁹ Augustův nový perikopální pořádek podporovali také další dva bratrští biskupové, Mach Siónský a Martin Michalec. Ti byli roku 1545 pověřeni bratrským synodem, aby jej vyzkoušeli v praxi. Zejména posledně jmenovaný se však zasloužil o to, že se nová soustava perikop předčasně rozšířila mezi další kněze.³⁰

Již po usnesení z roku 1545 se zvedla vlna rozporuplných reakcí. Na jednání rady starších v Žeravicích roku 1548 byla vyjádřena otevřená kritika Augustova nového pořádku. Byly tlumočeny stížnosti kněží, „že nevědí co kázati na ten nový“, neboť k němu zřejmě postrádali vykladačské pomůcky a postily. Také zazněly stížnosti posluchačů, „že zvyklých čtení nemohou slýchati, kteráž někteří z paměti umějí“.³¹ V neprospěch nového pořádku zaznělo také to, „že jest ne podle úsudku společného vyšel, ale skrze jednu osobu“. Rada starších se nakonec pokusila vyřešit spor tím, že odkázala kazatele a lid ke křesťanské svobodě, s níž mohou k výběru textů přistupovat. Odvolávala se přitom na volnou praxi výběru textů ve staré Jednotě i v první církvi. Současně však zdůraznila, že určujícím vodítkem pro výběr textů má být to, nako-lik jsou vzdělavatelné a zda slouží lidu ke spasení.³² To jsou aspekty, které měl na zřeteli především Augustův soubor. Spor mezi starým a novým pořádkem tak v podstatě zůstal nerozhodnutý. Kazatelé nebyli vázáni ani jedním z nich.³³

²⁸ *Počet z viery a z učenie křesťanského* (...), 1536, fol. D2a.

²⁹ JAKUB BÍLEK, *Jan Augusta*, s. 112n.

³⁰ ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 166. Tak také RUDOLF ŘÍČAN, *Dějiny*, s. 209.

³¹ ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 166.

³² Tamtéž.

³³ Tak také RUDOLF ŘÍČAN, *Dějiny*, s. 209.

Nejednoznačné stanovisko mělo zřejmě za následek další spory. Nové jednání bratrských starších, které se konalo roku 1554 v Mladé Boleslavi, vyznělo nakonec spíše ve prospěch Augustovy ideje. V usnesení se sice objevuje doporučení, aby kazatelé neopouštěli „přiložená čtení“, to znamená tradiční starocírkevní perikopy, pokud se ukáží jako vhodné. Současně se však prohlašuje, že rozhodujícím kritériem pro výběr biblických textů má být věroučná linie Kréda.³⁴

Záhy se ukázala potřeba vydat seznam perikop tiskem. Zatímco starocírkevní perikopy bylo možné dohledat v některém z tištěných vydání bible či Nového zákona, Augustův soubor perikop byl dosud dostupný pouze v rukopisných opisech. Naléhavou potřebu tištěného rejstříku navíc posilovala skutečnost, že v době pronásledování bratrských kněží museli jejich úlohu zastupovat laici. Rejstřík perikop pro ně představoval klíčovou pomůcku pro vedení bohoslužebných shromáždění.³⁵ V takové situaci se roku 1555 ocitl sbor v Mladé Boleslavi. Když po vyhnání bratrských kněží spočinula sborová práce na soudcích sboru, nabádal je biskup Jan Černý, aby – není-li možné konat společná shromáždění ve sboru – konali alespoň pravidelné pobožnosti s písněmi, modlitbami a čtením z Písma po domácnostech. Ke konání těchto služeb Božích jim slíbil vydání rejstříků.³⁶

Mezitím byl Jan Augusta spolu se svým spolupracovníkem Jakubem Bílkem v dubnu roku 1548 zajat a posléze uvězněn na Křivoklátě. Jako hlava své církve se stal obětí nespravedlivého obvinění z podpory českých stavů proti králi Ferdinandovi. V zajetí, v němž strávil celkem šestnáct let, se podle možností věnoval práci pro Jednotu. Právě zde dokončil svůj rejstřík perikop. Roku 1555 se uzdravil z těžké nemoci a současně došlo k určitému uvolnění vězeňských podmínek díky návratu spřáteleného strážného, který mu až do své smrti opatroval potřebné věci a zprostředkoval kontakt s Jednotou. „Takž tuto v té prázdnoti

³⁴ ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 175.

³⁵ Tuto domněnku o funkci rejstříků vyslovuje MIRJAM DAŇKOVÁ, *Bratrské tisky ivančické a kralické [1564–1619]*, Praha, Národní museum 1951, s. 7.

³⁶ „[...] budeme vám vydávati rejstříčky [...], na nichž se poznamená, co kdy budete mítí a o čem čísti, zpívati, nač mysliti, čím se v myslí obíratí a podle čeho Boží pocy i služby konatí i jiné k těmž pospraviti a zavoditi i napomínatí“. (JAN ČERNÝ, *Bratřím soudcům zboru Boleslavského, v Kristu Pánu milým (1555)*, in: *Acta Unitatis Fratrum*, VIII, fol. 115–118, otištěno in: GUSTAV ADOLF SKALSKÝ [vyd.], *List Br. Jana Černého bratřím soudcům zboru Boleslavského v Kristu Pánu milým. Z r. 1555*, Pardubice, s. n. 1906, s. 32).

jsa, hojněji a více nad onen čas svobody v tom pracoval a *Register* pořádný na celý rok udělal velmi místný a gruntovních řečí o každé pravdě.³⁷ Stalo se tak s největší pravděpodobností mezi lety 1555–1557. Vedle toho vypracoval dva kancionály,³⁸ již zmíněný rejstřík písní a rozsáhlý spis nazvaný *Summovník*,³⁹ který obsahoval kázání na texty nové řady k nedělím a svátkům celého církevního roku.

4. Okolnosti, doba a místo tisku

Za jakých okolností došlo k vytištění spisu? Podle Bílka poslal Augusta hotový *Summovník* spolu s rejstříkem svým spolubratřím prostřednictvím spřízněného strážného s žádostí o posouzení knihy a s instrukcemi, jak přitom mají postupovat. Poté, co byla jeho žádost odmítnuta, „žádal jich znovu, aby ale oni sami starší tři ji čtli a soudili“.⁴⁰ Ovšem ani tři oslovení biskupové Jednoty, nejspíše Jan Černý, Matěj Červenka a Jan Blahoslav, kteří byli (bez Augustova vědomí) zvoleni v letech 1553 a 1557, neprojeví vůči Augustovi vstřícnost a spolupráci s ním odmítli.⁴¹ Nicméně jeho rejstřík perikop vzali v úvahu a po úpravách jej dali vytisknout včetně „řečí“, tzn. včetně plného znění biblických textů, aniž by si přitom vyžádali souhlas autora. To vše mělo podle Bílkova líčení za následek ochladnutí vzájemných vztahů. Augusta, který přičítal rozhodující vinu tehdejšímu sudímu Jednoty Janu Černému, dokonce vydal zákaz rejstřík užívat. Nakonec jej však na žádost vedení Jednoty zmírnil a dovolil užívání rejstříku alespoň ve sborech bez duchovních pastýřů.⁴² Místo ani rok tisku Bílek neuvádí.

³⁷ JAKUB BÍLEK, *Jan Augusta*, s. 113.

³⁸ Dochoval se rukopis: JAN AUGUSTA, *Písně ... kteréž dělal u vězení*, 1562. Vídeň, Nationalbibliothek, Ms. 7457.

³⁹ Tento Augustův neologismus vykládá Blahoslav ve své *Grammatice* slovy: „to jest kniha summy něčeho v sobě zavírající“. (JAN BLAHOŠLAV, *Grammatika česká*, s. 175, fol. 170a.) – V době po dokončení této studie jsem se dozvěděla o nálezu Jiřího Justa, který objevil dva díly *Summovníku* Jana Augusty vytištěné r. 1557. Justovo zkoumání tohoto díla přinese v nejbližší době další poznatky o díle Jana Augusty v oblasti liturgicko-homiletické.

⁴⁰ JAKUB BÍLEK, *Jan Augusta*, s. 113.

⁴¹ Opominutí čtvrtého biskupa, s největší pravděpodobností Jiřího Izraele, který byl zvolen roku 1557 spolu s Blahoslavem, lze snad vysvětlit jeho určením pro polskou větev Jednoty.

⁴² JAKUB BÍLEK, *Jan Augusta*, s. 114n.

Podrobnější zprávy o okolnostech, době a místě tisku rejstříku podává Blahoslav.⁴³ Uvádí, že roku 1559 se rada starších opět zabývala problémem perikop. Výsledkem jejího jednání byl pokus o kompromisní řešení mezi starocírkevní a Augustovou řadou. Bylo rozhodnuto, že je třeba vypracovat nový, oficiální soubor biblických textů, který bude vycházet z Augustova rejstříku, avšak více zohlední perikopy staré církve.⁴⁴ Tímto úkolem byl roku 1560 pověřen biskup Jan Černý. Roku 1561 schválila rada starších pro jeho práci následující zásady: texty mají být voleny tak, „aby celost pravdy i s ratolestmi svými zborům Páně byla předkládána a v ně plnost učení Kristova uvozována“, to znamená, aby biblická čtení zahrnuła v průběhu roku křesťanskou věrouku v plném rozsahu. Dále, pokud je to možné, se má přihlížet k pořadí článků, jak je obsahuje Apoštolské vyznání víry. Současně se však mají zachovávat „památky výroční“, tzn. tradiční svátky v průběhu církevního roku, a proto se nemají lehkomyšlně opouštět starocírkevní evangelijní a epištolní perikopy. K tomu ostatně vedl Jednotu v návaznosti na Lukáše Pražského také ekumenický zřetel.⁴⁵

Proklamovaný návrat ke starocírkevním evangelijním a epištolním perikopám měl být dále podpořen novým, mírně upraveným vydáním „prostřední“ postily Lukáše Pražského. Postila však neměla představovat závazný text, ani vést ke zlenivění bratrského duchovenstva, nýbrž měla sloužit jako pomůcka pro prostší kněze.⁴⁶

⁴³ JAN BLAHOŠLAV, *Pilné rozjímání otázky té, sluší-li řeči Boží, Čtení svatá a Epištoly, od starodávna k neděním přes celý rok přiložené, opovrci a na ně kázání nečiní, ale vyzdvihnouti jiný pořádek podle článků víry obecné křesťanské, kteráž slove symbolum apoštolské, a k tomu jiné řeči Boží shledati a na ně kázati, z příčin některých sepsané tak naspěch prostě léta 1565*, in: *Acta Unitatis Fratrum*, IX, fol. 64–101; citováno podle: AMEDEO MOLNÁR (vyd.), *Českobratrská výchova*, s. 131–137, s. 133.

⁴⁴ „Přitom i to domíněno, aby nějaká snůška učiněna od Starších k napravení a doplnění toho, což v pořádku novém příliš proměněno jest.“ (JAN BLAHOŠLAV, *Pilné rozjímání*, in: AMEDEO MOLNÁR [vyd.], *Českobratrská výchova*, s. 133).

⁴⁵ „Jakož i svatě napsal B. Lukáš starý, říká: Já za dobré mám vše s křesťany zachovávat, což oni zachovávají, což jediné hříchu neb bludu neb služby a příčiny k tomu nenese.“ (JAN BLAHOŠLAV, *Pilné rozjímání*, in: AMEDEO MOLNÁR [vyd.], *Českobratrská výchova*, s. 134).

⁴⁶ JAN BLAHOŠLAV, *Pilné rozjímání*, in: AMEDEO MOLNÁR (vyd.), *Českobratrská výchova*, s. 133n. – Údajný zlomek postily Lukáše Pražského, vydané v ivančické tiskárně na začátku její činnosti, byl nedávno nalezen na UK ETF (SROV. OTA HALAMA, *Nález zlomku tištěné postily Lukáše Pražského v kontextu dochovaných pramenů bratrského kazatelství*, in: *Miscellanea: oddělení rukopisů a starých tisků* 19, 2006, s. 73–134). Zlomek obsahuje celkem dvaadvacet biblických textů na tři neděle

Rejstřík upravený Janem Černým byl přijat radou starších roku 1562 a vzápětí vydán kněžím, kteří jej mezi sebou šířili přepisováním. To však bylo zdlouhavé a nepraktické, takže se nakonec přistoupilo k jeho tisku v nově zřízené bratrské tiskárně v Ivančicích. Jan Blahoslav a Matěj Červenka zkrátily příliš rozvláčné pasáže, takže „jest Rejstřík ten v kratší sumu stažen“.⁴⁷ Jeho naléhavá potřeba vedla dokonce k přerušení tisku bratrského kancionálu. Dílna totiž zřejmě disponovala pouze jedním lisem. Tištěný rejstřík spatřil podle Blahoslava světlo světa roku

v postním období včetně modlitebních střed a pátků a jejich homiletické výklady. Lukášovo autorství však podle mého názoru problematizuje skutečnost, že pouze sedm textů pochází ze starocírkevní řady. Zbývajících patnáct jsou texty nové. (Neobjevují se ani v Augustově lekcionáři, ani nebyly později recipovány ve *Výkladech řeči božích Ondřeje Štefana* z roku 1575.) Lukášovy původní postily však byly podle svědectví Jana Blahoslava koncipovány podle starocírkevních perikop. Blahoslav o Lukášovi výslovně uvádí, že „toho symbolum nepoložil za nějaký rejstr anebo rubriku anebo pořádek ročních kázání“, to znamená, že nevybíral texty podle Apostolika, nýbrž držel se tradičních textů staré církve. K obvyklým čtením pak „zvláštních pomocí nadělal, a to několikerým způsobem, i česky i latině“. (JAN BLAHOŠLAV, *Pilné rozjímání*, in: AMEDEO MOLNÁR [vyd.], *Českokobratrská výchova*, s. 132.) Tradiční seznam perikop Lukáš ostatně připojil také ke svému vydání českého překladu *Nového zákona* z roku 1525. Lukášovo autorství zpochybňuje dále skutečnost, že zlomek postily obsahuje pravidelné trojí čtení pro nedělní shromáždění z proroků, evangelií a epištol. Nemáme však žádné zprávy o tom, že by Lukáš ke starocírkevní řadě evangelijních a epištolních textů pro neděle a svátky připojil řadu starozákonních čtení. K tomu došlo v Jednotě bratrské až později (viz usnesení z r. 1554, pozn. č. 78). Je rovněž otázkou, zda typografická podoba zlomku odpovídá typografické podobě tisků z počátků činnosti ivančické tiskárny. Ta byla, jak ještě ukážeme, spíše prostší. Signifikantní může být rovněž užití výrazu „evanjelitský“ namísto „evanjelistský“. Blahoslav první výraz s ironií sobě vlastní odsoudil v rámci své kritiky Augustových jazykových nešvarů a zdůvodnil správnost druhého výrazu tím, že „evanjelium evangelistové zvěštovali, ale jelita sedláci v krémě jedlí“. (Srov. JAN BLAHOŠLAV, *Grammatika česká*, s. 360, fol. 340b.) Užití výrazu „evanjelitský“ v dochovaném zlomku by tak mohlo podpořit hypotézu Jiřího Justa, že se jedná o zlomek Augustova *Summovníku*. (V dochovaném *Registru* naproti tomu nalézáme výraz „evanjelistský“, což svědčí o Blahoslavově podílu na jeho konečné redakci.) K prověření těchto domněnek je však zapotřebí dalšího zkoumání.

⁴⁷ JAN BLAHOŠLAV, *Pilné rozjímání*, in: AMEDEO MOLNÁR (vyd.), *Českokobratrská výchova*, s. 134n. Blahoslavova poznámka v jeho spisu *Vady kazatelův* o vypracování „jakýchsi úvodů“ na počest Jana Černého se snad týká právě jeho podílu na úpravách Augustova *Registru*. (JAN BLAHOŠLAV, *Vady kazatelův*, [vyd.] FRANTIŠEK SLAVÍK, Praha 1905², s. 59.) Slavík se na základě této zmínky mylně domnívá, že Blahoslav sám je autorem spisu *Pořádek kázání ročního na víru ke čtení neb epištolám nedělním obecním*.

1563 jako jeden z prvních ivančických tisků a hned byl šířen mezi moravské sbory.⁴⁸

Tolik řeč pramenů. Předmětem našeho dalšího zkoumání jsou dvě hypotézy, které lze na jejich základě stanovit. Je třeba prověřit, zda lze dochovaný lekcionář ztotožnit s tiskem, o němž pojednává Blahoslav ve svém *Pilném rozjímání*. Pokud ano, pak by musel být vytištěn roku 1563 v nově zřízené bratrské tiskárně v Ivančicích, která zde fungovala od 2. 12. 1562. Je však třeba také prověřit možnost, zda lekcionář nebyl vytištěn již dříve, před vznikem ivančické tiskárny.

K této druhé hypotéze nás vede především zmínka v explicitu, že rejstřík perikop byl vydán rok po vydání rejstříku písní. Pokud by se tento odkaz vztahoval k rukopisnému rejstříku písní z roku 1558, mohli bychom klást dobu vydání rejstříku perikop přibližně do roku 1559. Výrazem „vydání“ totiž mohla být v té době míněna jak rukopisná tak tisková forma publikace. Ostatně do roku 1558 klade vydání Augustova rejstříku Rudolf Řičan, ovšem bez bližšího zdůvodnění.⁴⁹ Jako pravděpodobné místo tisku by pak připadaly v úvahu tiskárny, v nichž Jednota bratrská v té době běžně nechávala tisknout své spisy: tiskárna Jana Günthera v Olomouci, v níž byla roku 1558 vytištěna Blahoslavova *Musica* a o dva roky později snad také Augustovo *Umění práce díla Páně služebného*, tiskárna Kašpara Aorga v Prostějově, v níž byl roku 1562 vytištěn Červenkův *Žaltář svatého Davida, proroka, a krále velikého*,⁵⁰ anebo tiskárna Alexandra Oujezdeckého v polských Šamotulách, v níž byl roku 1558 vytištěn Červenkův spis *Osvědčení a očištění se Jednoty bratrské* či významný bratrský kancionál *Piesně chval božských* (1561). Srovnání typografické stránky vybraných Güntherových,⁵¹ Aorgo-

⁴⁸ *Knihopis* jej neuvádí. Za jeden z prvních ivančických tisků jej označuje AMEDEO MOLNÁR (vyd.), *Českokobratrská výchova*, s. 137, pozn. k řádce 155, a PETR VOIT, *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*, Praha, Libri 2006, s. 894.

⁴⁹ RUDOLF ŘIČAN, *Dějiny*, s. 210. Smolík uvádí pouze rok 1555 jako rok *post quem* (JOSEF SMOLÍK, *Bratr Jan Augusta*, s. 72).

⁵⁰ PETR VOIT, *Encyklopedie knihy*, s. 61n.

⁵¹ Ke srovnání byly použity tyto tisky: *Kancionál český* (...), 1559. *Knihopis*, č. 3718. Praha: 54 D 78 neúpl. *Naučení soudcím i k soudu jdoucím* (...), pol. 16. stol. *Knihopis*, č. 6086. Praha, NK: 54 G 725 přív. 2 paralel. *Epištoly a evangelia nedělní i sváteční přes celý rok* (...), 1561. *Knihopis*, č. 2261. Praha, NK: 54 E 95 neúpl. TOMÁŠ BAVOROVSKÝ, *Postilla česká* (...), 1557. *Knihopis*, č. 1005. Praha, NK: 54 B 6. JAN BLAHOŠLAV, [*Musica* (...)], 1558. *Knihopis*, č. 1160. Praha, KNM: 18 F 7 bez tit.

vých⁵² a Oujezdeckého⁵³ tisků z přelomu 50. a 60. let 16. století s Augustovým lekcionářem sice vykazuje některé známky blízkosti, zejména pokud jde o použité typy velkých ozdobných iniciál či stejnou grafickou značku na začátku odstavce.⁵⁴ Avšak naprostou shodu v užitém písmu nenacházíme.⁵⁵ Proto můžeme tuto druhou hypotézu vyloučit jako nepravděpodobnou.

Vraťme se nyní k první hypotéze a zastavme se u otázky, zda dochovaný lekcionář nese některý z typických znaků ivančických tisků. Z rejstříku se bohužel nedochoval titulní list s impresem ani předmluva, což nám naše zkoumání výrazně ztěžuje. Přestože Blahoslav faktické místo tisku na tiscích z Ivančic kvůli utajení nikdy neudával, označoval je v impresu alespoň skrytě „in insula hortensi“ anebo užíval formule „ex Horto“, „in Horto nostro“, čímž poukazoval na ivančický původ.⁵⁶ Nezbývá tedy než se pokusit o srovnání s jinými ivančickými tisky z 60. let 16. století. U tisků z ivančické tiskárny se donedávna pokládalo za samozřejmé jejich kvalitní typografické zpracování, náročnější grafická úprava a výzdoba. Dochovaný Augustův lekcionář naproti tomu vykazuje jednodušší sazbu, horší kvalitu tisku a z ozdobných prvků pouze velké iniciály a jednoduché typografické ozdůbky.⁵⁷ Pravděpodobně z těchto důvodů nezařadila *Registrum* mezi ivančické tisky ani jejich velká znalkyně, Mirjam Bohatcová-Daňková.

1. JAN AUGUSTA, *Umění práce díla Páně služebného*, 1560. *Knihopis*, č. 855. Praha, NK: 54 F 1122 neúpl.

⁵² Ke srovnání byly použity tyto tisky: ERASMUS ROTTERDAMSKÝ, *Kázání osvíceného muže Erasma Roterodamského* (...), 1558. *Knihopis*, č. 2349. Praha, KNM: 36 E 24. MATĚJ ČERVENKA, [Žaltář svatého Davida, proroka, a krále velikého], 1562. *Knihopis*, č. 17 555. Olomouc, SVK: 32676 bez tit. l. a konce. Praha, KNM: 24 F 1 neúpl., fotokopie olomouckého výtisku.

⁵³ Ke srovnání byly použity tyto tisky: MATĚJ ČERVENKA, *Osvědčení a očistění se Jednoty bratrské Zákona Kristova* (...). *Knihopis*, č. 1778. Praha, NK: 54 G 725. *Písně chval božských* (...), 1561. *Knihopis*, č. 12 860. Praha, NK: 54 B 35.

⁵⁴ V Augustově lekcionáři se tato značka objevuje na fol. J1b–J2a.

⁵⁵ Tyto závěry se opírají také o studii PETRA VOITA, *Tiskové písmo Čech a Moravy první poloviny 16. století*, in: Bibliotheca Strahoviensis 10, 2011, s. 105–184.

⁵⁶ MIRJAM DAŇKOVÁ, *Bratrské tisky*, s. 129.

⁵⁷ Ke srovnání byly použity tyto ivančické tisky: *Nový zákon vnově do češtiny přeložený* (...), 1564. *Knihopis*, č. 17 110. Praha, NK: 54 G 724. *CONFESSIO Fratrum Bohemorum* (...), s.l. [Ivančice] 1564. *Knihopis*, č. 1602. Praha, KNM: 36 F 20. *Písně duchovní evangelistské* (...), 1564. *Knihopis*, č. 12 861. Praha, NK: 54 A 32 neúpl. *Zpráva a naučení křesťanům věrným* (...), 1566. *Knihopis*, č. 17 319. Praha, NK: 54 G 725 přív. 3 paralel. JAN BLAHOŠLAV, *Muzica* (...), 1569². *Knihopis*, č. 1161. Praha,

Ze zdánlivě slepé uličky nám pomůže až zjištění typografické shody Augustova *Registrum* s útlým spiskem bratrského původu, nazvaným *Povinnosti bratří soudců*.⁵⁸ Příručka s instrukcemi soudcům obsahuje písmo zcela shodné s typem, jakým jsou v Augustově lekcionáři vysázeny rubriky, shodné typografické ozdůbky⁵⁹ a shodnou velkou iniciálu „N“. Domnívám se proto, že *Povinnosti* a *Registrum* pocházejí z téže tiskařské dílny. V příručce pro soudce však nejsou uvedeny nakladatelské údaje, takže opět stojíme před otázkou určení místa a doby tisku. Dosavadní bádání kladlo vznik *Povinností* na sklonek 50. let 16. století, tedy ještě před vznik ivančické tiskárny. Podle Rudolfa Říčana byl spis vytištěn r. 1557 a podobně soudí Amedeo Molnár, podle něhož vznikl brzy po roce 1557.⁶⁰ Tuto hypotézu, jak se zdá, podpírá také zjištění o existenci rukopisného překladu spisu do polštiny od Andrzeja Lupsiańskiego z roku 1558 pro potřeby polské větve Jednoty.⁶¹ Ani Mirjam Bohatcová-Daňková neidentifikuje spis jednoznačně jako ivančický a konstatuje těžkosti při pokusu o jeho dataci, neboť neobsahuje „nic charakteristického, ani v textu ani typograficky“.⁶² Novější bádání však nakonec dochází k odlišným závěrům. Paginace s trojlístkem, která se nalézá v první části *Povinností*, je podle ústního vyjádření Petra Voita nesporným znakem jeho původu v ivančické tiskárně. Stejný typ paginace nacházíme také v bratrské konfesi z roku 1564, vydané v Ivančicích. Ivančický původ *Povinností* podpírá také zmínka v ivančické ceduli řezané o „Knižce o bratřích soudcích“ za cenu tří krejcarů, která by mohla odpovídat ceně drobného spisku.⁶³ Argument, vycházející

NK: 54 S 545 neúpl. JAN BLAHOŠLAV, *Evangelia aneb čtení svatá, kteráž slovou pašije (...)*, 1571. *Knihopis*, č. 2264. Praha, NK: 54 A 41.

⁵⁸ *Povinnosti Bratří soudců, pomocníkův při zbořích Páně v Jednotě (...). Čeledi vandrovní (...)*. *Knihopis*, č. 14 223. Praha, NK: 54 G 725 přív. 2.

⁵⁹ Koruna, lilie, trojlístek směřující doleva, šesticípá hvězdička, vlnovky s dvojtečkou.

⁶⁰ RUDOLF ŘÍČAN, *Dějiny*, s. 324. AMEDEO MOLNÁR (vyd.), *Česko-bratrská výchova*, s. 127.

⁶¹ *Povinnosci ktore zaleza na urzad sadziow a pomocnjkow przii sborzech Jednoti Bratrskiej (...)*, 1558. Biblioteka Raczynskich v Poznaniu: Ms. 193, fol. 129–147. Polským překladem se zabývá LUCIE TOMAN, *Česko – polské vztahy v kontextu rané novověké překladové literatury*, Olomouc 2010 (magisterská diplomová práce).

⁶² MIRJAM DAŇKOVÁ, *Bratrské tisky*, s. 114.

⁶³ Srov. MIRJAM DAŇKOVÁ, *Bratrské tisky*, s. 114, která však v důsledku svých pochybností o ivančickém původu *Povinností* vztahuje údaj v ivančické ceduli k jiné edici spisku.

z existence polského překladu spisu, lze pak vyvrátit tím, že překlad mohl být pořízen podle dřívějšího vydání spisu anebo podle jeho rukopisu.

Ivančický původ spisku *Povinnosti bratří soudců* je klíčovým argumentem pro naši první hypotézu, že Augustovo *Registrum* upravené bratrskými seniory v čele s Janem Černým bylo vytištěno roku 1563 v nově zřízené bratrské tiskárně v Ivančicích.

5. Překlad biblických textů

Při zkoumání původu lekcionáře nemůžeme opominout otázku po původu českého překladu užitých biblických textů. Srovnání s překlady běžně užívanými v polovině 16. století nás vede ke zjištění, že starozákonní texty se doslova shodují s prvním vydáním tzv. bible Melantrichovy z roku 1549. Tuto bibli s oblibou užívali příslušníci všech konfesí včetně Jednoty bratrské, dokud si nevydala překlad vlastní.⁶⁴ Problém však nastává při srovnání žalmů a novozákonních textů. Jejich znění se od Melantrichovy bible na mnoha místech odlišuje.

Jelikož srovnání novozákonních textů s jinými známějšími překlady Nového zákona té doby vyloučilo bližší shodu s některým z nich,⁶⁵ pokusme se prozkoumat možnost, zda český překlad novozákonních textů popř. jeho úpravy neprovedl sám autor rejstříku. Blahoslav nás ve své *Grammatice české* zpravuje o tom, že Augustovi byla do vězení poskytnuta *Biblia Tigurina*. Jedná se o latinský překlad celé bible, který byl roku 1543 vydán v Curychu (lat. *Tiguri*) spolupracovníky a pokračovateli Zwingliho u Ch. Froschauera. Augusta si ji údajně velmi oblíbil a měl ve zvyku citovat biblické texty ve vlastním překladu z této latinské předlohy.⁶⁶ Je tedy hypoteticky možné, že právě on je autorem českého překladu novozákonních textů nebo alespoň úprav Melantrichova textu podle *Biblia Tigurina*.

⁶⁴ STOV. FERDINAND HREJSA, *Česká bible. K 350. výročí Bible kralické*, Praha, YMCA 1930, s. 25; VLADIMÍR KYAS, *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha, Vyšehrad – Řím, Křesťanská akademie 1997, s. 167–172.

⁶⁵ Ke srovnání jsme použili Klaudyánovo vydání *Zákona nového* (1518), Lukášovo vydání *Nového zákona* (1525), *Nový Testament* (1533), *Nový zákon* Jana Günthera (1549) a Blahoslavův *Nový zákon* (1564).

⁶⁶ JAN BLAHOŠLAV, *Grammatika česká*, s. 295, fol. 280a.

Tuto hypotézu však komplikuje skutečnost, že Blahoslav hodnotí Augustovy překladatelské pokusy velmi kriticky. Augustova záliba v latinské bibli údajně pokazila jeho český jazyk, takže jeho spisy z vězení jsou plné latinismů. Augusta dokonce „kazí bibli“, a to nejen její výrazivo, ale někdy také smysl.⁶⁷ Vzhledem k ostré Blahoslavově kritice si lze jen těžko představit, že by bratřští starší povolili tisk lekcionáře s Augustovým překladem a jeho vydání lidu. Nadto, porovnáme-li několik konkrétních příkladů Augustova překladu, které uvádí Blahoslav ve své *Grammatice české*,⁶⁸ s překladem příslušných míst v Augustově lekcionáři, nenacházíme zde ani jednu shodu. Možnost, že by autorem překladu či jeho úprav byl samotný Augusta, proto nakonec musíme vyloučit.

Při pátrání po překladateli novozákonních textů nám může pomoci jiné zjištění. Některé úpravy překladu ukazují, že jejich původce přihlížel k řeckému originálu. Tak je tomu například v případě překladu *1Pt* 3,18 (viz tabulku) nebo *Mt* 18,35.⁶⁹ V obou případech se s podobným překladem, vycházejícím z originálního textu, setkáváme také v Blahoslavově *Novém zákoně* z roku 1564 a 1568. To nás přivádí k myšlence, že autorem úprav by mohl být Jan Blahoslav. Je ovšem třeba poznamenat, že překlad novozákonních textů, obsažený v lekcionáři, je na mnoha místech bližší Melantrichovu znění než pozdějšímu Blahoslavovu. Na některých místech (např. *Mt* 28,3–4) je pak zcela svébytný (viz tabulku) a odlišuje se jak od Melantricha, tak od Blahoslava. Také v něm nacházíme některé specifické výrazy: výraz „centněr“ místo „hřivna“, „suma prodlužilá“ místo „dluh“, „služebník tvůj tobě rovný“ místo „spoluslužebník“ atd.⁷⁰ Tyto zvláštnosti poukazují na dalšího spolu-překladatele, Matěje Červenku (1521–1569), který byl proslulý svými neologismy. K němu vedou stopy také v případě překladu žalmů.

⁶⁷ Tamtéž, s. 295, fol. 280b.

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 205n., 210n., 359–361, fol. 204a–205b, 209b–210a, 339a–340b.

⁶⁹ V Augustově lekcionáři jsou ve shodě s řeckým textem – na rozdíl od Melantricha – připojena slova: „zavinění jejich“.

⁷⁰ *Registrum aneb zpráva*, fol. WWw4a.

<i>Bible Melantrichova</i> (1549 ¹)	<i>Augustovo Registrum</i> (1563)	<i>Blahoslavův Nový zákon</i> (1564 ¹)
	<i>1Pt 3,18–22</i>	
18: Nebo i Kristus jedinou za hříchy naše umřel, spravedlivý za nespravedlivé, aby nás obětoval Bohu, umrtnvené zajisté podlé těla, ale obživené duchem. 19: V kterémžto duchu přišed, i těm duchuom, kteříž byli zavřeni v žaláři, kázal, 20: kteříž byli někdy nevěřící...	18: Nebo i Kristus jedinou za hříchy naše umřel, spravedlivý za nespravedlivé, aby nás obětoval Bohu, umrtnven jsa podlé těla, ale obživen duchem, 19: v kterémžto duchu přišed i těm, kteříž byli zavřeni v žaláři, kázal, 20: kteříž byli někdy nevěřící...	18: Nebo i Kristus jedinou za hříchy trpěl, spravedlivý za nespravedlivé, aby nás přivedl k Bohu, umrtnven jsa z strany těla, ale obživen z strany ducha, 19: v kterémžto i těm v žaláři duchům přišed kázal 20: někdy nevěřícím...
	<i>Mt 28,3–4</i>	
3: A byl obličej jeho bleska roucho jeho bílé jako sněh. 4: A pro strach jeho zděsili se strážní a učiněni jsou jako mrtví.	3: A byla tvárnost jeho jakožto blyškání a oděv jeho stkvělý jako sněh 4: a pro strach jeho předsili se strážní, až zmrtvěli.	3: A byl obličej jeho jako blesk, a roucho jeho bílé jak sněh 4: a pro strach jeho zděsili se strážní a učiněni jsou jako mrtví.

Znění žalmů obsažených v lekcionáři se výrazně podobá překladu, který pořídil Červenka z latinského jazyka (a nespíše také s přihlédnutím k hebrejskému originálu) a vydal roku 1562 pod názvem *Žaltář svatého Davida, proroka, a krále velikého*.⁷¹ Nejedná se sice o naprostou shodu, avšak užití mnoha specifických obrátů z Červenkova překladu ukazuje na společného původce (viz tabulku). Přesvědčivým dokladem Červenkova podílu na překladu je již zmíněný neologismus „muži krvavcí“,

⁷¹ O Červenkovu překladu viz blíže ROBERT DITTMANN, *Červenkův žaltář (1562) a jeho význam pro Kralickou bibli*, in: *Problematika historických a vzácných knižních fondů Čech, Moravy a Slezska. Sborník z 17. odborné konference, Olomouc, 5.–6. listopadu 2008*, Olomouc, Vědecká knihovna v Olomouci et al. 2009, s. 243–251.

jímž je hned ve dvou žalmech Augustova lekcionáře přeložen latinský výraz *virī sanguinum*.⁷² Tento neologismus připisuje Blahoslav Červenkově ve své *Grammatice české*.⁷³ Je tedy pravděpodobné, že Červenkův překlad žalmů z roku 1562 byl základní předlohou pro překlad zveřejněný v *Registrum*. Na některých místech však překlad nepřejímá Červenkovy specifické obraty a sahá po tradičnějším znění bible Melantrichovy.

<i>Bible Melantrichova</i> (1549 ¹)	<i>Žaltář svatého Davida</i> (1562)	Augustovo <i>Registrum</i> (1563)
	<i>Žalm 16,5–7</i>	
5: Pán díl dědictví mého a utrpení mého, ty jsi, kterýž navrátíš mi dědictví mé. 6: Stránka padla mi najslavnější, dědictví mé přeslavné jest mi. 7: Chválití budu Pána, kterýž mi dal rozum, k témuž až do noci napomínaly mne vnitřní věci mé.	5: Ty Hospodine jsi částka dílu mého a kalichu mého, při tobě jest složen los dědictví mého. 6: Provazcové moji padli mi na místech rozkošných, neb mi se dostalo výborné dědictví. 7: Slaviti a dobrořečiti budu Hospodina, kterýž mě tak opatřil, neb sic i v noci kárávala mne bedra má.	5: Hospodin jest díl dědictví mého a kalichu mého, při tobě jest složeno mé dědictví. 6: Provazcové moji padli sou mi na místech rozkošných, neb mi se dostalo výborné dědictví. 7: Slaviti a dobrořečiti budu Pána, kterýž mě tak opatřil, ano i v noci vyučuj mne ledví mé.

Nakonec se zmiňme o zvláštní skupině biblických textů, kterou představují pašije. Podle rubriky ke třetí neděli postní se pašijní texty četly od této neděle až do neděle velikonoční včetně střed a pátků. Byly vybrány ze všech čtyř evangelií a uvedeny „v jednu pořádnou řeč“.⁷⁴ Výsledný text, který je v lekcionáři uveden v plném znění, je tedy kompilátem pašijních oddílů podle čtyř evangelistů. Přitom nelze vyloučit, že autor resp. vydavatelé rejstříku sáhli po českém textu pašijí, který byl v Jednotě užíván již dříve. O existenci spisu s názvem *Pašije ze všech čtyř evan-*

⁷² Ž 54,24 (55,24) a Ž 58,3 (59,3) in: *Registrum aneb zpráva*, fol. BB1b a fol. EE3a.

⁷³ Jedná se o „mrzké slovo, affectatum est et fictum“ („je nepřirozené a vumělkované“). (JAN BLAHOŠLAV, *Grammatika česká*, fol. 334b).

⁷⁴ *Registrum aneb zpráva*, fol. Ww2b.

gelistů, vydaném roku 1544 v Mladé Boleslavi, se ostatně zmiňuje Josef Jungmann.⁷⁵ Tuto domněnku však nemůžeme ověřit, neboť se nedochoval žádný exemplář tohoto spisu.

6. Homileticko-hermeneutická specifika

Homileticko-hermeneutická specifika Augustova *Registrum* vyniknou zejména při jeho srovnání se starocírkevní řadou perikop. Než přistoupíme k představení odlišností obou řad, je však třeba uvést, že mezi nimi existuje také určitá návaznost. V Augustově rejstříku jsou starocírkevní perikopy zařazeny o sedmadvaceti nedělích a svátcích. Jedná se celkem o třicet evangelijních a sedm epištolních textů, které jsou užity převážně ve svátečním období církevního roku. Lze se domnívat, že některé z těchto textů byly doplněny až při úpravách lekcionáře Janem Černým.

Současně se již ve sváteční části církevního roku objevují některá specifika. Snaha o systematický přístup vedla Augustu k tomu, že tématem první neděle v adventu učinil rozlišení trojí podoby Božího příchodu do světa: příchod v těle, v království nebeském a k jednotlivému věřícímu v Duchu svatém. Tato tři témata pak přiřazuje k dalším třem nedělím v adventu.⁷⁶ V jiném případě přichází ke slovu Augustův pastorační zřetel. Tradiční perikopu na neděli masopustní (*L* 18,31–43) nahrazuje texty, které tematizují nepoznání Krista a nevděčnost vůči němu (*L* 13,10–35, *Ř* 1,18–32 ad.). Činí tak zřejmě se záměrem vést posluchače v době masopustního veselí k mimořádné kázni a ostražitosti. V neposlední řadě je Augustův výběr nových textů motivován úsilím o věroučnou úplnost. O velikonoční neděli přidává k sérii tradičních perikop text tematizující Ježíšovo sestoupení do pekel (*IPt* 3,18–22), na neděli po Nanebevstoupení Páně volí texty pojednávající o úctě, která náleží Kristu, a o modlitbě v Ježíšově jménu.

⁷⁵ JOSEF JUNGSMANN, *Historie literatury české: aneb soustavný přehled spisů českých, s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*, IV, Praha 1849², s. 1197.

⁷⁶ Augusta poněkud pozměňuje Lukášovu koncepci čtvrtého Božího příchodu, formulovanou v písni „Vesele zpívejme, Boha Otce chvalme“: „O Kristovu příští Písmo svaté jistí prvním v těle jeho, druhém v duch věrného a třetím při smrti, v čtvrtém má souditi.“ (Citováno podle: *Pisně duchovní evangelistské* [...], s. 1. 1615, s. 28. *Knihopis*, č. 12 871, Praha, NK: 54 C 2886.) K Lukášově koncepci čtvrtého příchodu se vrací Ondřej Štefan ve *Výkladu řečí Božích* (1575) a předkládá jednotlivé podoby Božího příchodu jako témata čtyř adventních nedělí.

Výběr textů v období po Trojici je pak již zcela určen systematickou linií Kréda. Zvolené texty pojednávají o eklesiologických tématech (o původu a jednotě církve svaté a církve ďablový, o dobrých a zlých služebnících církve), služebnosti slova a svátostí (křest, bířmování a večeři Páně), o tématech etických (o křesťanském životě podle Božího slova, o církevních řádech a kázni), soteriologických (o odpuštění hříchů) a eschatologických (o Ježíšovu příchodu k poslednímu soudu, vzkříšení všech [*sic!*] lidí, o věčném životě, o pokušeních a o připravenosti křesťanů k smrti i soudu). V poslední části období po Trojici, resp. šest neděl před adventem se zvolené texty týkají křesťanské víry obecně, víry v Boha Otce, stvoření, hříchů a pádu člověka, zákona a problematiky zaslíbení a naplnění. Z tohoto výčtu je evidentní, že se Augustovi v jeho lekcionáři skutečně podařilo učinit průřez všemi základními tématy křesťanské dogmatiky.

Ovšem nejen pro výběr, ale také pro interpretaci vybraných textů je v Augustově lekcionáři vždy určující věroučný topos. Stručné úvody k jednotlivým perikopám naznačují, jakým směrem se má homiletický výklad textů ubírat. Nelze přehlédnout, že tento hermeneutický přístup v sobě skrývá určité nebezpečí. V důsledku nadřazeného tématu může dojít k přidušení dynamiky, která je biblickým textům vlastní. Kazatel'ský výklad pak snadno sklouzne k pouhému dokládání a potvrzování předem daných teologických soudů. Amedeo Molnár shrnuje rozdíl mezi hermeneutickým přístupem, který vychází od biblického textu, a tím, který vychází od věroučného tématu, slovy: „Jestliže v perikopách převládala dějovost, v kázáních na apostolikum měla převládat logická soustavnost.“⁷⁷

Pozitivním specifikem Augustova souboru perikop je vysoký podíl starozákonních textů, který dokládá, že autor měl ke Starému zákonu mimořádně kladný vztah. Z celkového počtu 406 textů je 157 starozákonních, to jest zhruba 40%. Zařazení starozákonních textů do nedělních shromáždění je na svou dobu neobvyklý počín. Jejich četba byla totiž běžná pouze o svátcích, vigiliích, v postním období a o modlitebních středách a pátcích. Naproti tomu v Augustově lekcionáři je pro nedělní velké shromáždění velmi často předepsáno trojí čtení, zahrnující Starý zákon, epištolu a evangelium. Důraz na čtení biblických textů „prorockých, evanjelistských a apoštolských“ nacházíme ostatně ta-

⁷⁷ AMEDEO MOLNÁR (vyd.), *Česko-bratrská výchova*, s. 130.

ké v usnesení bratrských starších z roku 1554.⁷⁸ Další vývoj rejstříků a postil jen potvrzuje, že se tato praxe v Jednotě bratrské ujala. Později byla čtení rozložena do tří nedělních bohoslužeb, takže při ranním shromáždění se zpravidla četli proroci, při velkém evangelium a při nešporním epištola.⁷⁹

Pro Augustovu perikopální řadu je dále příznačná snaha zařadit texty z širšího spektra biblických knih, než je tomu v perikopách starocírkevních. Požadavek, aby čtení byla vybírána „ze všech Písem Božích celé Bibli“, Augusta výslovně vyjádřil také ve svém prakticko-teologickém spisu.⁸⁰ Ve srovnání se starocírkevní perikopální řadou je širší biblických textů v jeho lekcionáři skutečně větší, přestože všechny biblické knihy se mu zahrnout nepodařilo. Ze starozákonních textů jsou nejhodněji zastoupeny texty prorocké, především *Iz* (49x), z novozákonních textů evangelia (*Mt* 38x, *L* 37x, *J* 34x), z epištol list *Římanům* (18x). Zahrnuty jsou rovněž tři texty z knih deuterokanonických (*Bár*, *Sír*, *Mdr*). Naopak žádným textem není zastoupeno několik výpravných a prorockých knih ze Starého zákona⁸¹ a dva listy novozákonní (*2Tm* a *Fm*).

Početně zastoupenou skupinou mezi texty ze Starého zákona jsou také žalmy (42x), které se objevují zejména v období od Popeleční středy až po svátek Nanebevstoupení. Jejich užití jako základu kázání je na svou dobu neobvyklý fenomén, pro Jednotu bratrskou však typický.⁸² V rubrikách jsou žalmy z velké části předkládány jako modlitby Ježíše Krista, které se modlil ústy Davida, krále a proroka. Jejich výklad je nainože určen tím, že jsou čteny převážně v postním období v kontextu Ježíšova pašijního příběhu. Žalmové výpovědi o utrpení modlitebníka, úkladech jeho protivníků a prosby o jejich potrestání díky tomu získávají na plastičnosti. Jindy jsou žalmy chápány jako Boží, resp. Kristovo slovo vyslovené skrze proroka Davida a určené lidem, popř. také jako Davidovo proctví o Kristu (srov. *Sk* 2,30n.).⁸³

⁷⁸ ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 175.

⁷⁹ Toto rozdělení uvádí např. *Výklad řečí Božích Ondřeje Štefana* z r. 1575.

⁸⁰ JAN AUGUSTA, *Umění práce*, s. 93.

⁸¹ *Joz*, *Sd*, *Rt*, *1S*, *2S*, *1Kr*, *1Pa*, *Neh*, *Est*, *Př*, *Kaz*, *Pís*, *Oz*, *Am*, *Abd*, *Jon*, *Na*, *Abk*, *Ag*.

⁸² Srov. JOSEF SMOLÍK, *Starozákonní perikopy v synagoze a v církvi*, in: *Teologická reflexe* 5, 1999, s. 131–143.

⁸³ Srov. např. *Registrum aneb zpráva*, fol. Nn1a.

Komu byl Augustův rejstřík perikop určen k užívání a jakým způsobem se s ním mělo pracovat? Augusta pravděpodobně pojímal svůj perikopální pořádek jako oficiální soubor perikop určený pro celou svou církev. Jeho uživateli měli být předně duchovní správci bratrských sborů a kazatelé. Návod pro práci s rejstříky jim Augusta předkládá ve svém *Umění práce díla Páně služebného*.⁸⁴ Přitom mu nejde o to, aby kazatel pouze mechanicky přebíral předepsané texty. Nejprve má nahlédnout – obrazně řečeno – do „registra posluchačů“, totiž představit si v mysli své posluchače a jejich potřeby, které zná z pastoračního kontaktu.⁸⁵ Teprve po promyšlení situace sboru má přistoupit k vlastnímu výběru textu buď z rejstříku perikop, anebo na základě vlastní volby. Augusta tedy přiznává kazatelům určitou míru volnosti při výběru textu kázání s ohledem na situaci sboru. Rejstřík má plnit funkci pomůcky a inspirace, nikoli funkci omezujícího předpisu.

Jisté je, že uživatelem Augustových rejstříků měly být také bratrské sbory, které se musely po nějakou dobu obejít bez svých kazatelů. Autor spisu se v rubrikách vícekrát zmiňuje (např. v souvislosti s nešporním čtením) o možnosti, aby se delší oddíly z Písma četly místo kázání. V rubrice k velikonočnímu pondělí výslovně zaznívá: „Potom kdož nemá kazatele, neb kázání může čísti a rozjímati sobě žalm sedmnáctý všecken.“⁸⁶ V těchto poznámkách lze však také spatřovat formulace vydavatelů, starších Jednoty. Již jsme se zmínili o listu Jana Černého z roku 1555, v němž bratrský senior slíbil soudcům mladoboleslavského sboru vydání rejstříků.⁸⁷ V neposlední řadě mohl lekcionář sloužit konání domácích pobožností. Kupříkladu u nedělního stolu se měly připomínat řeči Boží, které toho dne zazněly ve sborovém shromáždění nebo na něž se kázalo.⁸⁸

⁸⁴ JAN AUGUSTA, *Umění práce*, s. 101.

⁸⁵ Tak PAVEL FILIPI, *Tendence bratrské homiletiky*, in: *Do posledních končin. Sborník prací Josefu Smolkovi k 60. narozeninám*, (vyd.) AMEDEO MOLNÁR, Praha, Kalich 1982, s. 77–100, zde s. 81.

⁸⁶ *Registrum aneb zpráva*, fol. Nn1a.

⁸⁷ Viz pozn. č. 36.

⁸⁸ *Povinnosti bratří Soudců*, fol. K7ab.

7. Další úděl Augustova lekcionáře

Ani vydáním Augustova rejstříku upraveného Janem Černým a dalšími bratrskými seniory nebyl spor o perikopy definitivně ukončen. Po Augustově propuštění z vězení roku 1564 naopak znovu ožil, takže Blahoslav ve své rekapitulaci celého sporu o rok později zpravuje: „I takž to obé stojí v Jednotě až podnes a jednak k jednomu, jednak k druhému větší díl oudů Jednoty a zvlášť služebníků nakloňován bývá.“⁸⁹ V té době vedle sebe existují dvě perikopální řady: starocírkevní perikopy a upravený rejstřík Jana Augusty. Jednota – a především se to týká duchovenstva – zůstává rozštěpená. Část se kloní ke starocírkevní tradici, část k lekcionáři podle Kréda. Černého vydání Augustova rejstříku zjevně nesplnilo očekávání a nesjednotilo protichůdné tábory. Nelze se tomu ovšem ani divit. Tradiční evangelijní perikopy nepokrývají v lekcionáři ani všechny neděle adventní, postní, masopust či svátek Nanebevstoupení, epištolní texty jsou zohledněny zcela minimálně.

Roku 1567 je úzká rada v Přerově na základě výzvy bratrského duchovenstva znovu nucena vyjádřit se k otázce, podle čeho se má kázat: „podle-li čtení starodávných, či nějaké nové snůšky; poněvadž i Bratr Johannes způsob a formu toho pohotově má“. Starý spor je znovu otevřen zřejmě díky Augustovu záměru vydat *Summovník*. Rada starších se k Augustovu zklamání nakonec definitivně přiklání k perikopám staré církve.⁹⁰ Své rozhodnutí zdůvodňuje na prvním místě tím, že se jedná o dobrou a užitečnou praxi první církve, kterou zachovala církev římská a kterou by jakožto dobrou věc měla zachovat také Jednota. Dalším argumentem ve prospěch návratu k tradičním perikopám je praktický ohled na existenci množství homiletických výkladů a písní vytvořených na základě těchto perikop a také ohled na bratrskou konfesi, jejíž první článek „O Písmích svatých“ deklaruje užívání tradičních perikop. Úzká rada bere vážně také hlasy někdejších význačných biskupů: Lukáše Pražského, který zdůrazňoval důvody ekumenické, a Jana Roha, který již v době, kdy se začalo kázat podle Apostolika, předpovídal návrat k perikopám staré církve. Prohlašoval, „že ve čtení svatém víra, a u víře

⁸⁹ JAN BLAHOŠLAV, *Pilně rozjímání*, in: AMEDEO MOLNÁR (vyd.), *Česko-bratrská výchova*, s. 131.

⁹⁰ ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 223n. Srov. také JOSEF SMOLÍK, *Bratr Jan Augusta*, s. 92–96.

čtení svaté kázáno býti má“,⁹¹ čímž mínil, že se na základě starocírkevních perikop má kázat celá obsahová šíře Kréda.

Spor o perikopy, jehož jádrem byla otázka, zda se výběr biblických textů má řídit podle věroučného schématu Apostolika, anebo podle tradičních perikop staré církve, tak nakonec skončil ve prospěch druhé koncepce. Jednota bratrská definitivně odmítla Augustův rejstřík perikop, a to i v podobě upravené Janem Černým, a přidržela se perikop starocírkevních. Toto rozhodnutí dokládají také postily, které byly v následujících letech v Jednotě vydány, *Výklad řečí Božích* Ondřeje Štefana z roku 1575 a *Postilla* Jana Kapity z roku 1586, stejně jako řada dalších vydání rejstříků a *Řečí Božích*, resp. lekcionářů pro potřeby bratrských sborů.⁹² Učinila tak i přesto, že jí kvůli tomu byly z reformované strany adresovány výtky. Theodor Beza ve své kritice bratrské konfese z roku 1574 uvádí, že tento způsob volby textu vede k zanedbávání Písma. Na to reaguje Ondřej Štefan tvrzením, že perikopy se čtou po celých Čechách a jejich opuštění by mělo za následek pohoršení a zmatek v lidu i v církvi.⁹³ Augusta nakonec kolem roku 1570 přistoupil k tisku svého *Summovníku* v nebratrské tiskárně bez souhlasu rady starších, která reagovala naléhavou žádostí o zastavení tisku.⁹⁴

Na dědictví Augustova lekcionáře Jednota bratrská později navázala alespoň tím způsobem, že užila jeho některé, převážně starozákonní texty pro kázání při ranním shromáždění. V postile Ondřeje Štefana *Výklad řečí Božích* z roku 1575 jich nalezneme hned devětatřicet. Štefan zde do jisté míry uplatnil také Augustou propagovanou myšlenku, aby kázání měla na zřeteli obsah Kréda. Jeho postila předkládá „při každé neděli ponavržení buď některého článku víry obecné křesťanské, neb věci

⁹¹ ANTONÍN GINDELY (vyd.), *Dekrety*, s. 223.

⁹² Tzv. *Řeči Boží* byly v Jednotě vydány tiskem roku 1592 (nedochovaly se), 1597, 1604 a 1616. Samotné rejstříky perikop byly vydávány buď samostatně (1597, 1615), anebo jako součást překladů Písma: obsahují je obě vydání Blahoslavova překladu *Nového zákona* (1564, 1568), obě vydání posledního dílu králické „Šestidílky“ (1594, 1601) a obě vydání jednodílné *Bible králické* (1596, 1613). Vydání se v jednotlivostech mírně odlišují. Soubor perikop užívaných v Jednotě přetiskl (bez udání pramenů) RUDOLF ŘÍČAN, *Kniha modliteb „Voláme z hlubokosti“*, Praha, Kalich 1953, s. 461–465. Vedle perikop starocírkevních zde uvádí bratrské perikopy pocházející pravděpodobně hned z několika zdrojů (*Řeči Boží* 1604, 1615 ad.).

⁹³ FERDINAND HREJSA, *Dějiny křesťanství v Československu*, VI, Praha, HČSEFB 1950, s. 258.

⁹⁴ JOSEF SMOLÍK, *Bratr Jan Augusta*, s. 95; JOSEF TH. MÜLLER, *Geschichte*, II, s. 366–369.

v něm zavřených, aby tak přes celý rok víra obecná, jenž slove Symbolum apoštolské, v svatých Čteních a Čtení svatá u víře kázána, utvřována a obnovována v srdcích lidských býti mohla“.⁹⁵ Při srovnání s Augustovým lekcionářem zjišťujeme, že Štefan z velké části přejímá Augustovy formulace témat jednotlivých nedělí, a to zejména v období od adventu do neděle svaté Trojice. Rovněž zachovává specifické téma jednadvacáté neděle po Trojici, jímž je obnova vyznání víry, a dvaadvacáté neděle po Trojici, jímž je první článek Kréda. Další témata v období po Trojici jsou však již v důsledku přidržení se starocírkevní řady přeskupena, anebo úplně vypuštěna. To se týká předně svátosti biřmování.

Také vydání *Rejstříku jakož řečí Božích* z roku 1615 vykazuje známky určité návaznosti na Augustův lekcionář, přestože se drží starocírkevní řady perikop. Každé neděli je předřazen „jeden hlavní titul neb artikul, kterýž vysvětlovati a k němuž všickni kazatelé Jednoty jako k cíli kázáním svým směřovati podlé darů jim od Boha k vzdělání církve daných, mají“.⁹⁶ Jednotlivé články víry zde podobně jako u Augusty slouží jako hermeneutický klíč k výkladu biblických textů. Cílem je, „aby tím způsobem celá víra obecná křesťanská v tajemství a v pravdě své spasitelné kázáním i zpíváním každého roku lidu Božímu byla připomínána i vysvětlována k jeho spasení.“⁹⁷ Vydavatelé rejstříku tak fakticky provádějí výše zmíněný návrh Jana Roha: s pomocí kázání na tradiční perikopy se pokoušejí postihnout obsahovou šíři Kréda.

8. Závěr

Hlavním výtěžkem této studie je atribuce dosud blíže neurčeného *Registrum (Knihopis, č. 14 768)* Janu Augustovi a určení místa a roku jeho tisku. Rejstřík byl podle našich závěrů vytištěn roku 1563 v nově zřízené bratrské tiskárně v Ivančicích. Prostá typografie dochovaného lekcionáře přitom dokládá názor novějšího bádání, že první ivančické tisky

⁹⁵ ONDŘEJ ŠTEFAN, *Výklad řečí Božích (...)*. s. 1. [Kralice] 1575. *Knihopis, č. 15 953*. Praha, NK 54 C 255, fol. 4b.

⁹⁶ *Rejstřík jakož řečí Božích (...)*. s. 1. [Kralice] 1615, s. 3. *Knihopis, č. 14 800*. Praha, NK: 54 S 125 přív. 6.

⁹⁷ *Rejstřík, 1615, s. 3. Podobně Řečí Boží (...)* s. 1. [Kralice] 1616, s. 4n. *Knihopis, č. 15 167*. Praha, NK: 54 E 429 neúpl.

nedosahovaly typografické kvality, jaká byla u tisků z Ivančic běžná zhruba až od roku 1564. V neposlední řadě jsme potvrdili domněnku, že dochovaný spis je totožný se spisem *Register božských slov (Knihopis, č. 851)*, o jehož vypracování Janem Augustou a vydání bratrskými staršími v čele s Janem Černým pojednává Jakub Bílek.

Pokud jde o roli Augustova rejstříku v tzv. bratrském sporu o perikopy, lze říci, že rozvířil debatu ohledně jedné ze základních otázek liturgiky a materiální homiletiky, totiž jaké biblické texty číst při bohoslužbě, resp. na jaké texty kázat. Svým rejstříkem Augusta předložil alternativní řešení k dosud běžné praxi kázání na starocírkevní perikopy. Jeho *Registrum* představuje originálním způsobem koncipovaný, ucelený soubor textů, jehož východiskem jakož i hermeneutickým klíčem k výkladu jednotlivých perikop se stalo Apoštolské vyznání víry. Existence Augustova rejstříku v Jednotě bratrské iniciovala řadu dalších pokusů o úpravu dosud užívaného souboru perikop a více či méně je ovlivnila.

Trvalým a dodnes aktuálním dědictvím Augustových snah v oblasti bohoslužebného čtení z Písma je především rozšíření počtu biblických čtení ze dvou na tři připojením textů ze Starého zákona, dále uplatnění širšího spektra biblických knih a v neposlední řadě důraz na systematicko-teologický zřetel k základním obsahům křesťanské víry, který má ochránit kazatele i posluchače před zúžením biblické zvěsti na jednostranně volená příp. oblíbená témata. Tohoto nebezpečí si byli vědomi také Augustovi pokračovatelé. Přestože nakonec upřednostnili perikopy staré církve, důraz na systematicko-teologickou reflexi obsahu kázání přijali za svůj. Jednotlivé neděle v souborech perikop opatřovali tematickými nadpisy, které měly soustředit pozornost kazatelů jak na podstatné události dějin spásy, tak na skutečnosti života církve, které podstatným skutkům spásy slouží.

Příloha:

Struktura lekcionáře Jana Augusty (1563)

[V první neděli před adventem]	[O víře obecně]
[1.] Věřím v Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země	
V druhou neděli [před adventem]	[O pravé víře v Boha Otce]
V třetí neděli [před adventem]	[O stvoření]
Čtvrtá neděle [před adventem]	[O hříchu]
Pátá neděle [před adventem]	[O zákonu]
Neděle šestá a poslední před adventem	[O zaslíbení a naplnění]
[2.] Věřím i v Jezukrista, Syna jeho jediného, Pána našeho	
První neděle v advent	[O trojím Božím příchodu]
[3.] Jenž se počal Duchem svatým	
Druhá neděle v advent	[O Božím vtělení]
Třetí neděle adventní	[O Kristu králi a znamení jeho království]
Čtvrtá neděle adventu	[O přípravě lidských srdcí na přijetí PJK]
[4.] Narodil se z Marie Panny	
Na den slavný Narození Pána Jezukrista	[O narození PJK ke spáse a vykoupení lidí]
Na svatého Štěpána	[O slávě a chudobě narození Páně] [O Štěpánově vytrvalosti ve víře]
Na den svatého Jana	[O nepoznání Krista mezi svými] [O Janově svědectví o Kristově příchodu v těle]
V neděli mezi Narozením Božím a Novým létem	[O narození Páně a duchovním rodu křesťanů]
Na Nové léto v den Obřezání Páně	[O obřezání Páně]
Neděle po Novém létě	[O obětování Pána Krista do chrámu]

Na den Zjevení narození Páně mudrcům od východu slunce příšlým	[O oslavení Páně před pohany]
O utíkání do Egypta	[O útěku do Egypta]
Neděle po Třech králích	[O dvanáctiletém v chrámě]
Neděle první po ochtábích	[O Kristovu svatém životě a jeho účastnících]
Druhá neděle po ochtábích	[O Ježíšovu křtu]
Třetí neděle po ochtábích	[O počátku Ježíšovy činnosti]
Čtvrtá neděle po ochtábích	[O Ježíšově moci v divech a zázracích]
Neděle první v Devítník	[O povolání učedníků a jejich vyslání na vinici církve]
Neděle druhá v Devítník	[O Ježíšově učení plném moci a pravdy, o jeho kněžství a biskupství]
Neděle bláznivého masopustu	[O nepoznání Krista a nevděčnosti vůči němu]
První neděle postní	[O pokušení na poušti]
Druhá neděle v postě	[O pravém a spasitelném pokání]
[5.] Trpěl pod Pontským Pilátem, ukřižován, umřel i pohřben	
Třetí neděle postní	[O příčinách Kristových protivenství]
Neděle Družebná	[O Ježíšově poslední večeři]
Neděle Smrtná	[O nepravém duchovním odsouzení PJK]
V Květnou neděli	[O vydání PJK z duchovní moci kněží do rukou moci pohanské a světské Pilátovy]
U Veliký pátek	[O ukřižování Pána Krista a mukách jeho]
[6.] Sstoupil do pekel, třetí den vstal z mrtvých	
Na den slavný velikonoční Pána Jezukrista zmrtvýchvstání	[O sestoupení do pekel a zmrtvýchvstání]

V Pondělí velikonoční	[Zjevení Páně učedníkům po jeho zmrtnýchvstání]
V Outerý velikonoční	[O zjevení Páně učedníkům]
V provodní neděli	[O setkání Vzkříšeného s učedníky]
Neděle druhá po velikonoci	[O nejlepším pastýři PJK, o jeho věrných pastýřích a poslušných ovcích]
Třetí neděle po velikonoci	[O naději účastníků zmrtnýchvstalého pastýře a o pokušení]
Čtvrtá neděle po velikonoci	[O Kristově odchodu ze světa k Otci skrze smrt a nanebevstoupení]
[7.] Vstoupil na nebesa, sedí na pravici Boha Otce všemohoucího	
Pátá neděle po velikonoci	[O Kristově nanebevstoupení a sezení na pravici]
Na den Božího vstoupení	[O Kristově přijetí pravice Boží a posazení se na trůnu velebnosti božské]
Neděle po Božím vstoupení	[O Boží počtě PJK a o modlitbě k Bohu Otci v Kristově jménu]
[8.] Věřím v Ducha svatého	
Na den slavný Ducha svatého seslání	[O seslání Ducha svatého]
V pondělí svatodušní	[O spasitelné duchovní moci a díle Ducha sv.]
V outerý svatodušní	[O díle a darech Ducha sv.]
Na Hod svaté Trojice	[O oslavě Boha jediného v podstatě božství a trojho v osobách]
[9.] Věřím církev svatou obecnou, svatých obcování	
První neděle po svaté Trojici	[O církvi svaté a jejím původu]
Druhá neděle po svaté Trojici	[O jednotě církve svaté a jejích rozdílnostech]
Neděle třetí po svaté Trojici	[O církvi ďábové a jejím původu]
Čtvrtá neděle po svaté Trojici	[O služebnících církve Kristovy]
Pátá neděle po svaté Trojici	[O zlých a falešných služebnících]

Šestá neděle po svaté Trojici	[O slovu pravdy a obcování jemu]
Neděle sedmá po svaté Trojici	[O smlouvě nové čtení svatého a o obcování jí]
Osmá neděle po svaté Trojici	[O obcování křtu svatému]
Neděle devátá po svaté Trojici	[O svátosti biřmování]
Neděle desátá po svaté Trojici	[O pravém zřízení bojování věrných, potvrzených k rytířství víry]
Neděle jedenáctá po svaté Trojici	[O hodném obcování svátosti těla a krve PJK]
Neděle dvanáctá po svaté Trojici	[O obcování učení Božímu, které vyučuje hodnému chození]
Třináctá neděle po svaté Trojici	[O obcování řádům a ustanovením církve svaté i obyčejům a zvyklostem dobrým]
Čtrnáctá neděle po svaté Trojici	[O kázni a trestání Božím zřízením]
[10.] Věřím hříchův odpuštění	
Patnáctá neděle po svaté Trojici	[O odpuštění hříchů]
[11.-12.] Věřím těla z mrtvých vzkříšení a život věčný. [+7.] Odtud (totiž s nebe) přijde k soudu živých i mrtvých	
Šestnáctá neděle po svaté Trojici	[O příchodu PJK na svět k poslednímu soudu, o zmrtvýchvstání všech lidí a o životě věčném]
Sedmnáctá neděle po svaté Trojici	[O připravenosti k smrti a k poslednímu soudu]
Osmnáctá neděle po svaté Trojici	[O zavedení církve, o antikristu]
Neděle devatenáctá po svaté Trojici	[O pokušeních, zármutcích a protivenstvích od antikrista a jeho falešných proroků]
Neděle dvacátá po svaté Trojici	[O obnovení církve svaté]

Summary

THE LECTIONARY OF JAN AUGUSTA AND ITS ROLE IN THE DISPUTE OVER PERICOPEs IN THE UNITY OF CZECH BRETHREN

The study explores the lectionary from the mid-16th century which is preserved in a single copy kept in the National library in Prague (signature 54 B 81, *Knihopis*, No. 14 768), without the title and impressum. This old print has not been object of scientific research until now. After providing a description of the lectionary, the study tries to trace its author, the circumstances of its origin, the place and date of its printing, and finally the origin of the translation of the biblical texts. It defends the thesis that the lectionary was written by the bishop of the Unity of Czech Brethren Jan Augusta, and reworked by another bishop Jan Černý. The lectionary is identical with a not preserved work *Register božských slov* (*Knihopis*, No. 851). It was probably printed in 1563 in a secret printing factory of the Unity in the Moravian town Ivančice. The Czech biblical translations used in the lectionary come from the Melantrich's Bible (1st edition 1549), and were modified by the bishops Jan Blahoslav and Matěj Červenka. The study also deals with the homiletic and hermeneutical characteristics of the lectionary and with its role in the dispute over the use of pericopes in the Unity. Finally, it sketches the reception of Augusta's lectionary in other registers of pericopes in this church at the turn of the 16th and 17th century.

Keywords: Lectionary; Pericopes; Jan Augusta; Unity of Czech Brethren; 16th century; old prints

TABITA LANDOVÁ, Katedra praktické teologie, Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Černá 9, 115 55 Praha 1, tabita@etf.cuni.cz.